

تورم - ۵- اوضاع کلی اقتصادی و بازرگانی پاکستان

۲

.....

از سال ۱۹۷۵ نرخ تورم سیرنزولی داشته است. طی سه سال قبل از آن شاخص هزینه زندگی ۱۰۰ درصد افزایش نشان میداد که برابر با افزایش نرخ تورم طی ده سال بعد بوده است. بعد از بحران نفتی دوم قیمت‌های مصرفی تا ۱۳/۹ درصد بالارفت، اما پس از آن کاهش یافت. در سال ۱۹۸۲/۸۳ به ۴/۸ درصد رسید و در سال ۱۹۸۴/۸۵ شاخص قیمت‌های مصرفی تا ۷/۵ درصد صعود کرد. آمار نه ماهه اول سال ۱۹۸۵/۸۶ کاهش بیشتری را در رابطه با شاخص قیمت‌های مصرفی نشان میدهد که در مقایسه با ۷/۳ درصد همان دوره در سال قبل فقط به ۵/۲ درصد رسیده است.

نرخ پایین تورم عمدتاً " ناشی از افزایش نسبتاً کم قیمت‌ها و نیز کاهش قیمت ارزاق در نتیجه عرضه مناسب بوده است، تا سقوط قیمت‌های بین المللی. بعنوان مثال چای که یک کالای وارداتی است به دلیل کاهش قیمت آن در بازار جهانی طی جولای و مارس ۱۹۸۵/۸۶ تا ۵۰ درصد تنزل قیمت داشت لیکن روغنهای خوراکی علی‌رغم کاهش قیمتشان در بازار جهانی در پاکستان تنزل نیافت تا اینکه در اوایل ۱۹۸۶ تحت نظارت و کنترل دولت درآمد. به همین ترتیب سود حاصله از کاهش قیمت‌های نفت نیز در بهای محصولات داخلی تأثیری نگذاشته بود تا اینکه در بودجه سال ۱۹۸۶ آنهم بطور محدود ملحوظ واقع شد. بر اساس قانون کنترل قیمت‌ها و جلوگیری از سود جوئی و احتکار مصوبه ۱۹۷۷، دولت می‌تواند قیمت پایه کالاهای مورد نظر را تعیین و تثبیت کرده و تحت کنترل و نظارت داشته باشد. اکنون فقط جهت سه دسته از کالاها کنترل و قیمت‌گذاری اعمال می‌شود:

داروها ، کودهای وارداتی، وسائل نقلیه و تراکتورلیکن دولت است
قیمت کالاهای تولید شده بوسیله بخش عمومی مانند نفت ، سیمان
و مایحتاج عمومی را نیز کنترل می کند .

کشاورزی

oooooooooooooooo

کشاورزی به همراه جنگلداری و شیلات در سال ۱۹۸۵/۸۶، ۲۶/۸۰ درصد تولید ناخالص داخلی به قیمت جاری را تأمین نموده است .
۵۲ درصد نیروی کار نیز تحت پوشش این بخش هستند . در همین سال بخش
کشاورزی حدود ۲۶ درصد و تولیدات غیرمستقیم کشاورزی (مانند
منسوجات ، چرم ، فرش و کفش) ۴۲ درصد از صادرات را تأمین کرده
است . درحالی که این بخش سهم روبه گاهشی را در تولید ناخالص
داخلی نسبت به صنعت دارد ، متوسط رشد واقعی تولیدات آن از اوایل
سال ۱۹۶۰ سالانه ۴ درصد بوده است .

کشاورزی به عنوان یک اولویت مورد توجه می باشد ، که
دولت سعی کرده است ، تولید و توزیع انواع کودها و بذرهای اصلاح
شده ، مکانیزه کردن ، در نظر گرفتن اعتبار بیشتر برای آموزش
کشاورزی ، ذخیره سازی و آبیاری را افزایش دهد . سوبسیدهای واردات
کشاورزی در سالهای اخیر کاهش قابل ملاحظه ای یافته است .
سوبسیدهای سموم دفع آفات در سال ۱۹۸۰ بکلی برداشته شد .
سوبسیدهای مربوط به کودها و حفرچاههای عمیق با وجود اینکه قرار
بود برداشته شوند همچنان باقی ماندند . از سال ۱۹۷۷ کشاورزان
تقریباً " از مالیات بردرآمدوزمین معاف بوده اند . در سال ۱۹۸۳/۸۴
درآمدهای زمین (بجز عشر) ۱۴۲/۵ میلیون روپیه بود یعنی ۲/۰ درصد

جدول شماره ۴ - تولیدات کشتا ورزی (مقیاس به هزارتن)

۱۹۸۵/۸۶*	۱۹۸۴/۸۵	۱۹۸۳/۸۴	۱۹۸۲/۸۳	۱۹۸۱/۸۲	
۱۳۵۰۰	۱۱۷۰۳	۱۰۸۸۲	۱۲۴۱۴	۱۱۳۰۴	گندم
۳۰۵۱	۳۳۱۵	۳۳۴۰	۳۴۴۵	۳۴۳۰	برنج
۲۵۹	۲۸۴	۲۵۶	۲۲۰	۲۷۲	ارزن
۲۱۷	۲۳۰	۲۲۲	۲۲۲	۲۲۵	ذرت خوشه‌ای
۱۰۰۹	۱۰۲۸	۱۰۱۴	۱۰۰۵	۹۳۰	ذرت
۱۳۳	۱۳۲	۱۴۰	۱۵۸	۱۵۸	جو
۵۷۸	۵۲۴	۵۲۲	۴۹۱	۲۸۶	نخود
۲۶۷۶۹	۳۲۱۴۰	۳۴۲۸۷	۳۲۵۳۴	۳۶۵۸۰	نیشکر
۱۲۰۸	۱۰۰۸	۴۹۵	۸۲۴	۷۴۸	پنبه
۸۷	۸۷	۸۰	۶۵	۶۹	تنباکو
۲۹۴	۲۷۵	۲۳۷	۲۷۰	۲۵۸	شاخص تولید کشتا ورزی ۱۹۵۹/۶۰ = ۱۰۰

EIU, Country Profile: Pakistan, Afghanistan, 1986 ,

مأخذ :

(London : 1987) .

از سهم کشاورزی در تولید ناخالص ملی در همان سال .

سالهای متعددی دولت در نظر داشت در محصولات اساسی غذایی به خودکفائی دست یابد . در پایان دوره برنامه پنجم (۱۹۸۲/۸۳) این هدف بیشکل گسترده بدست آمده بود . مگر در مورد روغنهای خوراکی که بعنوان یکی از واردات اساسی باقی ماند . در برنامه ششم ، دولت در نظر داشت تولیدات بیشتری (بویژه برنج و گندم) برای صادرات داشته باشد و صادرات کشاورزی جدیدی (میوه - سبزیجات - مرغداری) را توسعه دهد . همچنین تولید دانه های روغنی را بمنظور مصرف داخلی و جایگزینی واردات زیاد روغنهای خوراکی گسترش دهد .

از کل ۸۰/۴ میلیون هکتار اراضی کشور ، ۲۰/۳ میلیون هکتار آن در سال ۱۹۸۴/۸۵ تحت زراعت و کشت محصولات دائمی بوده است . حدود ۱۵ میلیون هکتار از این اراضی تحت آبیاری بوده که غالباً در مناطقی ا بئندوس در پئنجاب (۹/۴ - ۴/۹ میلیون هکتار) و سند (۴/۹ میلیون هکتار) قرار دارند . در همین سال در حدود ۷۰۰۰۰ هکتار زمین نیز در بلوچستان در اراضی ایالت مرزی شمال غرب تحت آبیاری بود . تقریباً " چهار پنجم زراعت به آبیاری بستگی دارد و افزایش زمینهای زیر کشت به میزان یک سوم در سال ۱۹۴۸ عمده تاشی از بهبود وضع آبیاری بوده است . بطور کلی میتوان گفت که در صورت بهبود مدیریت در سیستم فعلی چشم انداز نسبتاً " خوبی جهت توسعه آبیاری به زمینهایی که بالقوه قابل کشت هستند و تغییر جهت از یک کشاورزی متمرکز به کشاورزی غیر متمرکز وجود دارد . به اعتقاد برخی کارشناسان* : " روشها و الگوهای زمین داری نیز برای برداشت بهتر مناسب نیستند ، گرچه ارزیابی دقیق آن

^۲ EIU, Country Profile : Pakistan, Afghanistan, 1986, P.20

مشکل است. در زمان استقلال، کمتر از یک درصد زمینهای قابل کشت بیش از ۲۵ درصد زمینهای زراعتی را تشکیل میداد. علیرغم اصلاحات ارضی ژنرال ایوب خان و بوتو، مالکیت موقت (اجاره داری)، زراعت مشترک و خرده مالکیت هنوز بصورت مشکل باقی مانده اند. تنها آمار موجود در مورد مالکیت ها که مربوط به سال ۱۹۷۶ میشود، نشان می دهد که تعداد زارعین صاحب زمین روبه افزایش بوده و تعداد مالکین زمینهای بزرگ و بسیار بزرگ (بیش از ۱۰ هکتار) از زمان استقلال کاهش یافته است.

گندم عمده ترین محصول غذایی مردم این کشور است. در دهه اخیر تولید گندم رشد نسبتاً سریعی داشته، بطوریکه از ۸/۴ میلیون تن در سال ۱۹۷۷/۷۸ به ۱۲/۴ میلیون تن در سال ۱۹۸۲/۸۳ رسید. گرچه در سال بعدیه واسطه نامساعد بودن هوا تولید این محصول به ۱۰/۹ میلیون تن تقلیل یافت، اما بتدریج رشد خود را بازیافت و در سال ۱۹۸۵/۸۶ به ۱۳/۵ میلیون تن یعنی ۱۵/۳ درصد بیش از سال پیش و همچنین بیشتر از پیش بینی دولت که ۱۳/۳ میلیون تن بود، بالغ شد. هوای مساعد مهمترین عامل یاری کننده در این رابطه بود، بویژه در مناطق بارانی. البته باید افزود که عوامل دیگری نیز در این مورد مؤثر واقع شدند، که عمدتاً عبارت بودند از: ۱/۴ درصد افزایش سطح زیرکشت گندم، افزایش قیمت ها و ۱۶/۲ درصد استفاده بیشتر از کود، استفاده از بذره ای اصلاح شده و نیز فراهم بودن عوامل ضروری تولید را باید ذکر کرد. بین سال های ۱۹۶۰/۶۱ و ۱۹۸۵/۸۶، که از نظر سطح زیرکشت و بازدهی سال های رکورد بوده است، افزایش سطح زیرکشت ۵۹ درصد و بازدهی ۲۵۴ درصد بوده است. انتظار میرفت که طی برنامه ششم میزان محصول سالانه ۵/۶ درصد

افزایش داشته باشد و تا سال ۱۹۸۷/۸۸ تولید به ۱۵/۵ میلیون تن برسد. پس از کاهش سالهای ۸۴ - ۱۹۸۳ این انتظار به ضعف گرائید. به این ترتیب برنا مهربی جهت گسترش صادرات که تا پایان برنامہ قرار بود به ۲/۵ میلیون تن افزایش یابد می بایست مورد تجدید نظر قرار گیرد. نهایت اینکه پاکستان در شرایط فعلی و حتی در صورت کاهش شدید تولید، از نظر گندم خود کفا خواهد بود. تولید برنج، پس از اینکه در سال ۱۹۸۴/۸۵ به ۳/۳ میلیون تن رسید، در سال ۱۹۸۵/۸۶ با کاهش تولید (۳/۰۵ میلیون تن) مواجه گردید. وضع نامساعد هوا و هجوم آفت، راندمان تولید را تا ۱/۶ درصد و سطح زیرکشت را تا ۶/۴ درصد کاهش داد. تولید برنج از سالهای دهه ۱۹۶۰ روند نامطلوبی همراه با تغییرات و نوسانات داشته است. بین سالهای ۱۹۶۰ تا ۱۹۸۶ مناطق تحت زراعت برنج تا ۵۸ درصد افزایش یافته در حالی که تولید طی این مدت تا ۱۹۶ درصد افزایش داشته است. برداشت ۱/۶ تن برنج از هر هکتار در سال ۱۹۸۵/۸۶ در مقایسه با کشورهای دیگری که از شرایط مساوی برخوردارند رقم پایینی است. در سال ۱۹۸۴/۸۵ صادرات برنج چه بلحاظ حجم و چه بلحاظ ارزش علیرغم تولید خوب نسبت به سال قبل، پایین بود. بین سالهای ۱۹۷۶/۷۷ تا ۱۹۸۳/۸۴ پاکستان بطور متوسط سالانه یک میلیون تن برنج صادر میکرد (کمترین میزان ۸۷۹۰۰۰ تن در سال ۱۹۷۷/۷۸ و بیشترین میزان ۱/۳ میلیون تن در سال ۱۹۸۳/۸۴). در حالی که در سال ۱۹۸۵/۸۴ فقط ۷۱۹۰۰۰ تن به ارزش ۳/۳ بلیون روپیہ صادر نمود که در مقایسه با ۱/۳ میلیون تن برنج به ارزش

۵/۷ بلیون روپيه سال قبل قابل تأمل می باشد. کاهش ارزش برنج صادراتی عمدتاً ناشی از مازاد برنج موجود در بازار بود که دسترسی پاکستان به بازارهای سنتی در خاورمیانه را مشکل و قیمت‌ها را کاهش داده بود. علت دیگر، کاهش محصول برنج باسماتی (Basmati) بود که عمده ترین قلم صادرات برنج را تشکیل می دهد. در نه ماهه اول سال ۱۹۸۵/۸۶ علی‌رغم شرایط نامطلوب، صادرات برنج پاکستان تقریباً " به یک میلیون تن رسیده بود که در مقایسه با نه ماهه اول سال قبل (۵۳۰۰۰۰ تن)، ۸۱ درصد افزایش حجم و ۶۸ درصد افزایش در ارزش را نشان میداد.

پنبه از محصولات عمده صادراتی پاکستان است، لیکن آفات و هوای نامساعد تأثیر زیادی بر محصول آن دارد. در سال ۱۹۸۳/۸۴ بارانهای پاییزی و هجوم حشرات ۴۲ درصد کسری تولید نسبت به سطح پیش‌بینی شده را بدنبال داشت. در این سال تولید پنبه ۲/۹ میلیون "عدل"* (هر عدل مساوی ۱۷۵/۲ کیلوگرم) بود که در مقایسه با ۴/۸ میلیون عدل در سال قبل کاهش قابل توجهی است. از آن سال تاکنون تولید پنبه رشد نسبتاً خوبی داشته و به سطح ۵/۹ میلیون عدل و سپس در سال ۱۹۸۵/۸۶ با ۱۹/۸ درصد رشد به ۷/۱ میلیون عدل رسید. بین سالهای ۱۹۴۹/۵۰ تا ۱۹۸۱/۸۲، سطح زیرکشت پنبه دو برابر (از ۱/۱ میلیون هکتار به ۲/۲ میلیون) و محصول آن نیز ۵ برابر گردیده است.

* Bale

سیاست صنعتی دولت پاکستان در طول سالها، متفاوت و دارای نوسان بوده است. طی دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ سرمایه‌گذاری صنعتی بسیار مورد توجه و تشویق قرار داشت تا جایی که محرکها و مشوقهای مربوطه مصرفا نه‌و بی رویه تشخیص داده شد. از اوایل تا اواسط دهه ۱۹۷۰ (بویژه دوران زمامداری ذوالفقار علی بوتو) روند مورد بحث تغییر کرد و از ۱۹۷۲ ملی کردن صنایع آغاز گردید و سرانجام با روی کار آمدن ژنرال ضیاء الحق و تغییر رژیم، سیاست صنعتی نیز تغییر یافت و جهت احیاء سرمایه‌گذاری مقرراتی وضع گردید. از سال ۱۹۷۷ برخی صنایع مربوط به کشاورزی و صنایع کوچک و دو واحد مهندسی از مالکیت دولت خارج و اعلام گردید که طبق سیاست رسمی هیچ واحد صنعتی دیگری ملی نخواهد شد. با این وجود تعدادی از صنایع مهم تماما "و یا قسمتی از آنها در بخش عمومی باقی ماند. از آن جمله: فولاد، سیمان، کودهای شیمیائی، روغن نباتی، صنایع اتومبیل سازی و نساجی. متوسط نرخ رشد بخش عمومی (دولتی) در سال ۱۹۸۴/۸۵، ۵/۱ درصد بود، در حالی که نرخ رشد کل صنایع (اعم از خصوصی و عمومی) ۸/۶ درصد بوده است. بخش خصوصی تاکنون مشمول حمایتها و تشویقهای متعددی بوده است. در اعلام سیاست صنعتی دولت در جولای ۱۹۸۴ این بخش بعنوان موتور رشد، و بخش دولتی بعنوان سرمایه‌گذار و حامی آن تلقی شد. سرمایه‌گذاری خصوصی در بخش صنایع بین سالهای ۱۹۷۶/۷۷ الی ۱۹۸۴/۸۵، ۱۹/۸ درصد رشد داشته است. سهم این بخش در تولید ناخالص ملی از ۱/۳ درصد به ۱/۷ درصد افزایش یافت. به دلیل کاهش بیش از حد سرمایه‌گذاری دولتی در

جدول شماره ۵ - محصولات بخش تولید (صنایع)

مقیاس	۱۹۸۵/۸۶	۱۹۸۴/۸۵	۱۹۸۳/۸۴	۱۹۸۲/۸۳	۱۹۸۱/۸۲	
		۲۱۴/۶	۲۰۰	۱۸۵/۴	۱۶۹/۴	ناخص تولید ۱۹۷۵/۷۶=۱۰۰
هزار تن	۱۰۵۵	۱۳۰۶	۱۱۴۵	۱۱۲۷	۱۳۰۱	شکر
" "	۴۹۰	۶۲۰	۵۹۵	۵۲۵	۵۳۱	روغن نباتی
میلیون کیلوگرم	۳۵۶	۴۳۲	۴۳۱	۴۴۸	۴۳۰	نخ پنبه‌ای
میلیون مترمربع	۱۹۴	۲۷۲	۲۹۷	۳۳۶	۳۲۵	پارچه‌های پنبه‌ای
هزار تن	۶۸	۷۸	۸۴	۶۶	۵۶	منسوجات کتفی
هزار حلقه	۳۴۹	۳۰۷	۲۳۸	۲۱۷	۱۹۳	لاستیک موتور
" "	۳۱۸۶	۴۰۷۴	۳۷۳۵	۳۹۸۴	۴۳۰۴	لاستیک دوجرخه
هزار تن	۳۶۲۹	۴۶۹۸	۴۵۰۳	۳۹۳۸	۳۶۵۷	سیمان
" "	۱۳۲۹	۱۸۱۵	۱۷۹۸	۱۸۳۲	۱۲۲۴	اوره
" "	۶۶۵	۹۰۰	۸۷۸	۷۴۳	۷۲۹	کودهای دیگر
هزار دستگاه	۳۴۵	۴۶۳	۴۴۸	۴۴۲	۳۹۹	دوجرخه
هزار تن	۵۵۸	۷۱۹	۶۵۴	۶۳۷	۵۵۱	تولیدات فولادی سبک (سترم)

ژوئلی - مارس

ماخذ:

EIU , Country Profile: Pakistan , Afghanistan, 1986,
(London : 1987) .

بخش تولید صنایع، سهم کل سرمایه‌گذاری صنعتی در تولید ناخالص ملی از $\frac{4}{3}$ درصد به $\frac{2}{4}$ درصد کاهش یافت. در سال $1985/86$ سرمایه‌گذاری خصوصی در صنایع بطور تخمینی فقط ۱ درصد رشد نموده است. قسمت عمده این بخش را تولیدات غذایی و نساجی (عمدتاً "تولیدات پنبه‌ای) تشکیل می‌دهند، که در سال $1980/81$ به همراه تنباکو و نوشابه‌سازی $\frac{53}{8}$ درصد ارزش افزوده و بیش از ۴۰ درصد تولیدات صادراتی را شامل گردید. تولیدات صنعتی طی سالهای $1983/84$ و $1984/85$ به ترتیب $\frac{7}{7}$ و $\frac{8}{1}$ درصد رشد داشت و پیش‌بینی شده است تا سال $1985/86$ به $\frac{8}{7}$ درصد برسد. نخستین کارخانه فولاد پاکستان که با کمک شوروی در بن قاسم (Bin Qasim) ساخته شده بود در سال ۱۹۸۳ مورد بهره‌برداری قرار گرفت. پاکستان در نظر دارد با توسعه صنایع مهندسی و موتوری که هم اکنون ۱۵ درصد ارزش افزوده را در برمیگیرد و همچنین صنایع غذایی و ماشینی آلات کشاورزی و افزایش سرمایه‌گذاری در این بخشها تغییر و تحولی در صنایع خود بوجود آورد. سرمایه‌گذاری خارجی که اساساً "بر روی صنایع تولیدی متمرکز بوده و بین سالهای ۱۹۷۳ تا ۱۹۸۲، ۶۰ درصد خالص جریان اضافی پول به داخل را شامل میشده در سال 1985 کمتر از ۷ درصد کل سرمایه‌گذاری صنعتی بوده است.

پاکستان دارای معادن زیادی است. لیکن صنایع معدنی رشد چندانی نداشته‌اند، دولت قصد دارد از معادن گرافیت (سرب سیاه) و سنگ آهک که در سال ۱۹۷۷ کشف شده‌اند بهره‌برداری نماید. در سال ۱۹۷۹ ذخائر مس در بلوچستان کشف شد و ذخایر در حدود ۴۷۷ میلیون تن از زغال سنگ نیز در لاکرا (Lakhra) کشف گردیده است. همچنین منابع نفتی در ذولیان (Dhulian)،

بالکاسار (Balkassar)، توت دودال (Tut Doudal) و میال (Meyal) و ذخائر گاز در بلوچستان وجود دارند. در ژانویه ۱۹۸۳، ۲۰۰ مایل خط لوله جهت استفاده از گاز طبیعی بلوچستان کشیده شد. سد بزرگ تاربلا (Tarbela) علاوه بر تأمین آبیاری، ظرفیت تولید ۷۰۰ مگاوات برق را نیز دارد که قرار بود تا سال ۱۹۸۶ دو برابر شود.

نفت خام و مشتقات آن رویهم ۲۴/۲ درصد کل بهای واردات سال ۱۹۸۴/۸۵ را شامل میشده است. یک سوم نیاز روزانه پاکستان به نفت از طریق واردات تأمین می شود (کل نیاز روزانه ۱۶۰۰۰۰ بشکه) کمبود انرژی هنوز بعنوان عامل اصلی بازدارنده توسعه صنایع موجود و ایجاد صنایع جدید باقی مانده است.

از کسل مصرف انرژی، سهم گاز ۳۴/۲ درصد، برق ۱۸/۹ درصد، نفت ۳۹/۵ درصد و زغال سنگ ۷/۴ درصد بوده است. در اوت ۱۹۸۵ تولید نفت داخلی در پاکستان به رقم رکورد گونه ۴۰۰۰۰ بشکه در روز رسید. در حالیکه این رقم در ماه ژوئن همان سال تنها ۱۶۰۰۰ بشکه بود. نه منطقه نفتی جدید و چهار منطقه گاز از سال ۱۹۸۴ کشف گردیده که دولت تصمیم دارد ۱۶ چاه نفت جدید حفر نماید، بطوریکه هدف برنامه پنج ساله ششم تا سال ۱۹۸۶/۸۷ تأمین شود. در سال ۱۹۸۴/۸۵ دولت ۱۸۶۰ میلیون روپیه صرف توسعه نفت و گاز طبیعی نمود و ۲۳۱۰ میلیون روپیه نیز در سال بعد به این منظور اختصاص داد.

جدول شماره ۶ - توزیع ارزش افزوده در بخش صنعت

۱۹۸۰/۸۱		۱۹۷۷		۱۹۷۳		
درصد	میلیون روپیه	درصد	میلیون روپیه	درصد	میلیون روپیه	
۲۰/۱	۵۷۷۲	۲۳/۱	۳۲۳۴	۱۲/۵	۹۳۶	تولیدات غذایی
۱۸/۶	۵۳۳۵	۲۲/۹	۳۲۰۸	۳۷/۸	۲۸۳۵	نساجی
۱۳/۳	۳۸۰۵	۱۲/۱	۱۶۸۸	۱۰/۴	۷۸۱	تنباکو
۶/۹	۱۹۷۲	۴/۸	۶۶۹	۳/۲	۲۴۲	تولیدات نفتی
۶/۸	۱۹۴۳	۵/۴	۷۶۲	۶/۹	۵۱۹	مواد شیمیایی غیرصنعتی
۵/۵	۱۵۸۹	۵/۷	۷۹۸	۵/۸	۴۳۵	مواد شیمیایی صنعتی
۶/۴	۱۸۴۸	۲/۷	۳۸۸	۳/۴	۲۵۳	تولیدات معدنی غیرفلزی
۴	۱۱۴۳	۳/۹	۵۴۲	۱/۴	۱۰۶	آهن و فولاد
۳/۵	۹۹۵	۳/۲	۴۴۵	۲/۸	۲۱۱	ماشینهای الکتریکی
۱/۷	۴۹۱	۲/۲	۳۰۹	۱/۱	۸۵	ماشینهای غیرالکتریکی
۲/۵	۷۰۸	۲/۴	۳۳۱	۲/۹	۲۱۶	تجهیزات حمل و نقل
۱/۸	۵۲۳	۱/۵	۲۱۷	۰/۹	۶۷	نوشابه سازی
۱۰۰	۲۸۶۹۲	۱۰۰	۱۴۰۰۲	۱۰۰	۷۴۹۵	جمع کل با احتساب سایر موارد

EIU, Country Profile : Pakistan , Afghanistan, 1986,

مأخذ:

(London : 1987) .

بزرگترین طرف تجاری پاکستان ژاپن است که در سال ۱۹۸۴، ۱۳ درصد واردات این کشور را تأمین نموده و ۱۲ درصد صادرات پاکستان را بخود اختصاص داده است. ایالات متحده آمریکا، انگلستان و آلمان غربی طرفهای عمده دیگر هستند. در سال ۱۹۸۴/۸۵ کل درآمد صادراتی پاکستان ۳۸۴۱۴/۷ میلیون روپیه بوده است (در مقایسه با ۳۷۶۲۷/۲ میلیون روپیه سال ۱۹۸۳/۸۴ و ۳۴۶۷۵/۱ میلیون روپیه سال ۱۹۸۲/۸۳). در سال ۱۹۸۴/۸۵ ارزش واردات پاکستان در مقایسه با ۷۶۷۱۷/۶ میلیون روپیه در سال قبل از آن، ۸۹۷۹۹/۷ میلیون روپیه بود. در همین سال کسری بازرگانی که بخشی از آن بوسیله ارز ارسالی کارگران پاکستانی در خارج جبران شد به رکورد ۵۱۳۸۵ میلیون روپیه رسید. در حالیکه این رقم طی دو سال قبل به ترتیب ۳۹۰۹۰/۴ و ۳۳۴۸۸/۶ میلیون روپیه بود. در سال ۱۹۸۵ دولت طی تلاش برای افزایش صادرات تا ۵۰۰ میلیون دلار، قراردادهای تجارت متقابلی را با شرکتهای چند ملیتی امضاء کرد که طی آن نفت، چای، روغنهای خوراکی و کودهای شیمیائی وارد و کالاهای مهندسی، چرم، میوه و سبزیجات، فرش و مازاد تولید فولاد را صادر نماید.

با احتساب قیمت ثابت دلار سال ۱۹۵۹/۶۰، صادرات در سال ۱۹۸۰/۸۱ به یک رکورد دست یافت که از آن سال تاکنون علیرغم در نظر گرفتن مشوقهای زیاد صادراتی هنوز تکرار نشده است. عوامل مهم در این امر مسائل ارزی و ضعف پایه صادراتی پاکستان میدانند که هنوز بشکل اساسی بر دو محصول عمده کشاورزی یعنی،

پنبه و برنج متکی است که آنها نیز در عرضه و تقاضا دچار نوسانات زیادی می شوند. در دو سال از پنج سال گذشته (۱۹۸۱/۸۲ و ۱۹۸۴/۸۵) کاهش شدیدی عارض صادرات شد که عمدتاً ناشی از ضعف عملکرد این دو کالا بود. هدف برنامه ششم این بود که صادرات سالانه ۱۵ درصد رشد نماید و در سال ۱۹۸۴/۸۵ به ارزش ۳/۳ میلیارد دلار برسد، در حالیکه ارزش صادرات در این سال ۲/۴ میلیارد دلار بود و ۲۷/۳ درصد نسبت به هدف دولت کاهش داشت. بجز تولیدات نفتی، ماهی و نخ های پنبه ای، فروش غالب کالاهای اصلی صادراتی پاکستان در سطح پایینی قرار داشت. علت این امر سقوط قیمت ها و رقابت در بازار بود. موقعیت بهتر صادرات پاکستان در سال ۱۹۸۵/۸۶ نیز نمی تواند دلیلی بر تغییر اساسی و زیربنائی باشد. آمار نه ماهه اول در این سال نشان می دهد که سهم تولیدات اولیه در کل صادرات به ۳۵ درصد رسیده است، پنبه خام (Raw Cotton) و برنج به تنهایی ۲۸ درصد ارزش صادرات را تشکیل می دهند، در حالیکه در نه ماهه اول سال قبل ۱۷/۵ درصد را شامل میشدند. هفت قلم عمده صادرات پاکستان پنبه خام (Raw Cotton)، برنج، پارچه های پنبه ای، نخ های پنبه ای، پوشاک، چرم و فرش (۶۷/۱ درصد از ارزش کل صادرات را تشکیل می دادند این رقم طی مدت مشابه در سال قبل ۶۰/۱ درصد بوده است. اما، بهر حال با توجه به سقوط قابل توجه ارزش هر واحد پنبه (۲۷/۳ درصد) و برنج (۱۱/۲ درصد)، عملکرد صادراتی در این سال نسبتاً " بهتر بوده است.

قطع وابستگی روپیه در سال ۱۹۸۲، ارزش واردات پاکستان بر حسب دلار را در حدود ۵/۱ درصد بالا برد، در حالیکه نسبت به

روپيه ۴۳/۳ درصد افزايش يافت . از نظر حجمي ، واردات پاكستان كه در سال ۱۹۸۲ رشد نسبي داشته است . طی سالهای ۱۹۸۳/۸۴ و ۱۹۸۴/۸۵ از رشد سريع و مجددی برخوردار گردید . در همین حال پس از افزايش مستمر سهم كالاهاى سرمايه‌اى و مواد خام در واردات بجای كالاهاى مصرفى طی پنج سال گذشته ، اکنون این نگرانی وجود دارد كه در نتیجه سياست آزادى واردات این روند تغییر كند . آمار سال ۱۹۸۴/۸۵ نیز این مسئله را تأیید می‌كند . در حالیکه كل افزايش واردات طی این سال ۱۷ درصد بوده سهم كالاهاى مصرفى بر حسب روپيه ۳۳/۷ درصد افزايش نشان میدهد . سال بعد نیز در حالیکه درصد افزايش كل واردات ۷/۴ درصد بوده ، افزايش سهم كالاهاى مصرفى به ۱۲/۸ درصد بالغ شده است . در سال ۱۹۸۵/۸۶ عمده‌ترین واردات پاكستان نفت و توليدات نفتی بوده است . اما سهم این قلم از واردات به دلیل افزايش توليدات داخلی و همچنین کاهش قيمتها در كل واردات روبه‌كاهش می‌باشد . در سال ۱۹۸۳/۸۴ نفت ۲۵ درصد رزق واردات را در بر گرفت ، در حالیکه سالهاى قبل این رقم ۳۰ درصد بود . طی سالهاى ۱۹۷۸/۷۹ و ۱۹۸۰/۸۱ واردات نفتی پاكستان تا ۱۹۰ درصد افزايش يافت . نیاز شدید پاكستان به نفت سبب شده كه این كشور روابط تجارى دوجانبه‌خاصی با صادر كنندگان نفت در خاور میانه (مانند : عربستان سعودی ، جمهوری اسلامی ایران ، امارات و كویت) برقرار نماید . در سال ۱۹۸۲/۸۳ ایران بزرگترین مشتری كالاهاى صادراتی پاكستان بود . طی این سال ایران به همراه عربستان سعودی ، كویت و امارات ۳۰ درصد واردات نفتی پاكستان را تأمین نمودند . در سالهاى بعد كشورهای عضو سازمان همكارى اقتصادى توسعه به رهبرى ژاپن و امریکا بعنوان بزرگترین طرفهای تجارى پاكستان جانشین تولید كنندگان

نفت شدند، گرچه صادرات به خاورمیانه نیز از یک بحران سلامت گذشت، علی‌الحال پاکستان امروز در مواجهه با سیاست حمایت از محصولات داخلی کشورهای توسعه یافته در تلاش است که مشی تجاری جنوب-جنوب خود را بویژه با ایران و چین دوباره زسرگیرد.

جدول شماره ۷ - کالاهای اصلی (مقیاسی میلیون روپیه) -
پایان هر سال ۳۰ ژوئن

واردات	۱۹۸۲/۸۲	۱۹۸۳/۸۲	۱۹۸۴/۸۵
دارو	۱۳۹۰/۳	۱۷۹۹/۸	۱۹۷۴
رنگ	۵۷۸/۴	۶۱۲/۹	۶۸۲/۱
کودهای شیمیائی	۲۱۱۶/۸	۱۵۳۸/۸	۱۷۸۹/۹
کالاهای الکتریکی	۲۵۸۹/۵	۳۰۶۶/۳	۳۴۹۴/۶
ماشین آلات غیر الکتریکی	۸۸۰۱/۴	۱۰۱۲۵/۵	۱۲۴۱۹/۷
تجهیزات حمل و نقل	۵۴۲۳/۷	۶۳۰۷/۲	۷۸۱۵/۸
چوب و کاغذ	۱۰۲۴/۱	۱۱۳۷/۱	۱۵۱۸/۳
چای	۱۶۷۵/۷	۲۵۶۶/۸	۳۵۰۶/۷
نخ ابریشم مصنوعی	۱۶۰۶/۶	۱۵۸۶/۴	۱۵۹۳/۵
آهن و فولاد و کالاهای مربوطه	۳۰۵۱/۷	۳۴۱۳/۸	۳۳۵۴/۸
فلزات غیر آهنی	۶۴۷/۲	۶۷۷/۴	ما موجود نیست
نفت و فرآورده های مربوطه	۲۰۵۲۹/۱	۱۹۱۶۰/۸	۲۱۷۶۳/۲
سبزیجات روغنی	۳۶۷۰	آ ما موجود نیست	آ ما موجود نیست
آرد، نخود و دانه های روغنی	۸۷۲/۸	۵۵۸/۵	۲۷۵۰/۴
جمع کل با احتساب سایر واردات	۶۸۱۶۳/۷	۷۶۷۱۷/۶	۸۹۷۹۹/۷

ماخذ: Europa Publications Limited, Europa Yearbook (1986, London: 1986).

پس از یک دوره بهبود در سال ۱۹۸۲/۸۳، تراز پرداختهای پاکستان در سالهای بعد از آن بشدت روبه وخامت نهاد، بطوریکه در اوت ۱۹۸۵ ذخائر ارزی این کشور به ۳۲۲ میلیون دلار کاهش یافت. این مبلغ فقط برای واردات سه هفته کافی بود. این وخامت اساساً ناشی از ضعف عملکرد صادرات طی سال ۱۹۸۴/۸۵ و کاهش ارزش ارزی پاکستانیهای خارج از کشور بود. بعلاوه، جریان خالص سرمایه‌های درازمدت به داخل نیز در نتیجه پرداخت بهره و بازپرداخت اصل وامهای دریافتی از خارج بشدت کاهش یافته بود. در سال بعد موقعیت تجاری پاکستان - به دلیل افزایش غیرمنتظره ارزش درآمد کارگران خارج از کشور که نسبت به سال قبل از ۲/۴ میلیارد دلار به ۲/۶ میلیارد دلار رسید و همچنین خالص جریان سرمایه دراز مدت به داخل - بهبود یافت.

بمنظور جبران کسری بازرگانی نیاز به کمک‌های خارجی هنوز وجود دارد. از زمان اشغال افغانستان توسط شوروی تاکنون کمکهای خارجی توسط بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول و وام‌دهندگان دیگر اعطاء شده است. در سال ۱۹۸۵/۸۶ کل کمک‌های خارجی به پاکستان ۲۱۰۰ میلیون دلار بود که ۱۵ درصد نسبت به ۱۸۲۰ میلیون دلار سال ۱۹۸۴/۸۵ افزایش داشت. بزرگترین وام - دهنده بانک جهانی است که ۸۵۰ میلیون دلار در اختیار پاکستان قرارداد داده است. این بانک در سال ۱۹۸۴/۸۵، ۶۷۸/۳ میلیون دلار وام به پاکستان داده بود. بانک توسعه آسیا (ADB)، ۳۴۷ میلیون دلار وام جهت توسعه کشاورزی، نیروی هیدروالکتریک، بهداشت و

جدول شماره ۸ - کالاهای اصلی (به میلیون روپيه ، پايان هر سال
۳۰ ژوئن)

۱۹۸۴/۸۵	۱۹۸۳/۸۴	۱۹۸۲/۸۳	صادرات
۱۲۳۱	۱۰۰۷/۳	۸۹۷	ماهی و فرآورده‌های مربوطه
۳۳۳۹/۷	۵۶۸۸/۴	۳۶۸۳	برنج
۳۱۴/۸	۲۵۱/۵	۲۵۱	پشم خام
۴۵۰۶/۳	۱۹۶۷/۴	۳۹۸۵/۲	پنبه خام
۲۳۸۵/۲	۲۰۴۶/۴	۱۱۹۵	چرم
۴۰۴۵/۹	۳۰۴۷/۱	۲۳۰۸	نخ پنبه
۴۶۳۶/۵	آمار موجود نیست	۳۵۷۹	منسوجات پنبه‌ای
۵۲۵	۵۴۲/۹	۹۸۵	نفت و فرآورده‌های مربوطه
۶۳۶/۳	۱۴۵۱/۸	۳۳۶۰/۱	منسوجات ترکیبی
۲۴۸/۱	۲۱۴	۱۴۸/۲	کفش
۲۹۲/۵	۲۳۶/۴	۲۳۲/۵	Guar and Products گوآر*
۱۵۸/۵	۱۴۳	۱۲۲/۸	تنباکو، خام و فرآورده‌های مربوطه
۳۴۰۴/۳	۳۴۰۲/۳	۲۳۰۴/۹	لباس و کتشف
۷۷۵/۲	۴۳۰	۲۸۷/۳	لوازم جراحی
۲۰۳۰/۸	۲۳۲۲/۷	۱۹۱۵/۱	فرش و قالی
۶۹۰	۶۷۷	۴۴۹/۶	کالاهای ورزشی
۳۸۴۱۴/۷	۳۷۶۲۷/۲	۳۴۶۷۵/۱	جمع کل با احتساب سایر صادرات

* نوعی گیاه است

مأخذ: Europa Publications Limited, Europa Yearbook

1986. (London: 1986).

پروژه‌های کنترل جمعیت برای پاکستان تصویب نمود. و امدادها را
 دیگر عبارتند از آمریکا، ژاپن، کانادا، آلمان غربی، ایتالیا و انگلستان.
 کسری حساب جاری ترازپرداختهای پاکستان از ۹۹۷ میلیون دلار در سال
 ۱۹۸۳/۸۴ به ۱۶۰۰ میلیون دلار در سال ۱۹۸۴/۸۵ بالغ شد که منعکس کننده
 کسری تجارت و کاهش ارزش حاصله از درآمد کارگران پاکستانی شاغل در
 خارج بود.

جدول شماره ۹- ترازپرداختهای خارجی (به قیمت‌های جاری، پایان
 هر دوره)

**	۱۹۸۵/۸۶	۱۹۸۴/۸۵	۱۹۸۳/۸۴	۱۹۸۲/۸۳	۱۹۸۱/۸۲	
	۴۹۲۵۱	۳۸۰۳۹	۳۷۳۳۹	۳۴۴۴۲	۲۶۲۷۰	صادرات (میلیون روپیه)
	۹۰۱۵۲	۸۹۷۷۸	۷۶۷۰۷	۶۸۱۵۱	۵۹۴۸۲	واردات (میلیون روپیه)
	-۴۰۹۰۱	-۵۱۷۳۹	-۳۹۳۶۸	-۳۳۷۰۹	-۳۳۲۱۲	تراز تجاری (میلیون روپیه) (کسری = -)
	۳۰۵۳	۲۴۹۵	۲۷۶۸	۲۶۹۴	۲۴۶۴	صادرات (میلیون دلار)
	۵۵۸۹	۵۹۰۶	۵۶۸۵	۵۳۵۷	۵۶۲۲	واردات (میلیون دلار)
	-۲۵۳۶	-۳۴۱۱	-۲۹۱۱	-۲۶۶۳	-۳۱۵۸	تراز تجاری (میلیون دلار)
	۸۸*	۹۲	۹۳/۱	۸۹/۲	۸۹/۲	رابطه مبادله (۱۹۷۵/۷۶ = ۱۰۰)
	۲۳۳/۶*	۱۷۸/۵	۱۴۶/۱	۲۲۷/۷	۱۶۴/۹	شاخص حجمی صادرات (۱۹۷۵/۷۶ = ۱۰۰)
	۲۲۰/۱*	۲۳۰/۹	۲۱۶	۱۸۵/۱	۱۸۱/۹	شاخص حجمی واردات (۱۹۷۵/۷۶ = ۱۰۰)

* تا پایان مارس
 ** غیر قطعی

EIU, Country Profile : Pakistan, Afghanistan, 1986,
 (London : 1987).

مأخذ:

پول رایج در پاکستان

oooooooooooooooooooo

واحد پول پاکستان روپیه می باشد، هر روپیه معادل یکصد پزا (Paise) است. نرخ تبدیل روپیه در تاریخ ۳۱ دسامبر ۱۹۸۵ از اینقرار بوده است: ۱۵/۹۹ روپیه معادل یک دلار آمریکا و ۲۳/۱۱ روپیه معادل یک لیره استرلینگ.

مسکن، حمل و نقل و ارتباطات

oooooooooooooooooooo

خانه سازی و اصلاحات اساسی در امر مسکن از اهداف اصلی برنامه پنج ساله ششم برای تأمین ۶۷۰۰۰۰ واحد مسکونی است که تنها در شهرها مورد نیاز است. * آمار منتشره در سال ۱۹۸۰ حاکی از این بود که کیفیت مسکن در مناطق روستائی بسیار بدتر از مناطق شهری است و این مناطق نیاز بیشتری به اصلاحات زیربنائی و خانه سازی دارند. کل واحد مسکونی مورد نیاز در کشور را بعضاً " تا حدود ۳ میلیون واحد تخمین زده اند، که از این تعداد ۱/۴ میلیون واحد آن باید در شهرها ساخته شود. در ابتدای برنامه ششم فقط ۳۸ درصد جمعیت کشور و از این میزان فقط ۲۲ درصد روستائیان دسترسی به آب آشامیدنی دارند و در حالیکه ۱۶ درصد جمعیت کشور از سیستم فاضلاب و تسهیلات مربوطه استفاده می کنند، فقط ۴ درصد این جمعیت را روستائیان تشکیل می دهند. در رابطه با تأمین آب و برق، برنامه ریزیهای درجه چهارچوب برنامه ششم انجام گرفت، از آن جمله افزایش ظرفیت سدهیدروالکتریک تاربلا (Tarbela) و کلاباغ (Kalabagh) می باشد. گرچه مورد دوم تا نوامبر ۱۹۸۶ هنوز در کیرتصویب هیئت دولت بود.

* در رابطه با واحدهای مورد نیاز زمین منابع مختلف اختلاف وجود دارد.

تا دسامبر ۱۹۸۴ پاکستان دارای ۳۹۸۱۶ کیلومتر (۲۴۷۴۱ مایل) جاده آسفالت و ۶۱۲۱۹ کیلومتر (۳۸۰۴۰ مایل) جاده خاکی بوده است. بزرگراه دوستی " که پاکستان را از طریق هیمالیسها به سین جیانگ (Xinjiang) در چین متصل می کند در اواسط سال ۱۹۷۸ به اتمام رسیده جاده خنجراب در بزرگراه کراکورام (Karakoram) در سال ۱۹۸۶ رسماً " افتتاح شده. جاده ای بطول ۱۵۴۰ کیلومتر نیز بین شهرهای کراچی و پشاور با هزینه ای معادل ۷۰۰ میلیون دلار در چهار چوب برنامه پنج ساله ششم در دست احداث می باشد.

در سال ۱۹۸۵/۸۶ طول راه آهن در پاکستان ۸۷۷۵ کیلومتر** و تعداد لکوموتیوهای موجود ۸۹۰ دستگاه و واگن های باربری ۳۵۱۴۹- دستگاه بوده است. در سال ۱۹۸۴/۸۵ حدود ۱۱ میلیون تن بار توسط راه آهن حمل و ۹۵ میلیون مسافر نیز جابجا گردید. قرار بود تا سال ۱۹۸۶ کار مدرنیزه کردن راه آهن پاکستان به اتمام برسد.

مهمترین بندر پاکستان کراچی و دومین بندر آن که قسمتی از آن در سال ۱۹۸۰ مورد بهره برداری قرار گرفت با ۳۲ کیلومتر فاصله از بندر اصلی بندر محمد بن قاسم (Mohammad bin Qasim) می باشد. حمل و نقل هوایی بین المللی بوسیله خطوط هوایی بین المللی پاکستان (PIA) و خطوط هوایی خارجی انجام میگردد.

تلویزیون پاکستان ۸/۵ ساعت در روز برنامه داشته و در سال ۱۹۸۴، ۸۴ درصد جمعیت از آن استفاده می کردند. رادیوی پاکستان (PBC) با ۱۶ ایستگاه رادیویی ۲۷ ساعت برنامه در روز

*** برخی منابع طول راه آهن پاکستان را بیش از ده هزار کیلومتر* Khunjerab نوشته اند.

*** Pakistan Broadcasting Corporation.

پخش می‌کنند که تمام مردم از آن استفاده می‌کنند (۹۵ درصد از طریق موج کوتاه). تعداد گیرنده‌های تلویزیونی از ۹۲۳۹۸ دستگاه در سال ۱۹۶۹/۷۰ به ۱/۲ میلیون دستگاه در سال ۱۹۸۴ بالغ گردیده است. در همین زمان تعداد رادیوهای پروانه‌دار در کشور نیز ۱ میلیون دستگاه بود. در مارس ۱۹۸۶، تعداد ۵۹۷۵۰۰ دستگاه تلفن در مقایسه با ۱۶۰۰۰۰ دستگاه سال ۱۹۷۰ وجود داشت. برآورد شده است که تا پایان برنامه ششم این رقم به ۹۳۴۰۰۰ برسد.

رفاه اجتماعی

oooooooooooo

خدمات رفاهی در پاکستان اساساً از طریق طرح‌های عمرانی و پروژه‌های شهری عمل می‌کنند. دولت به سازمانها (واحدهایی) که داوطلب فعالیت در رابطه با رفاه اجتماعی باشند کمک و مساعدت می‌نماید. شورای ملی رفاه اجتماعی^{*} نظارت بر امور کودکان، زنان و مجرمین و معلولین را بعهده دارد. در سال ۱۹۷۶ طرحی در رابطه با تأمین سالمندان به اجرا گذاشته شد که شرکت بیمه عمر کشور عهده‌دار آن بود. در همین سال دولت بودجه کنترل جمعیت را دوباره برکرد و برای عقیم نمودن ۷ درصد از زوجها تا سال ۱۹۸۰ نیز برنامه ریزی نمود. در سال ۱۹۸۱ پاکستان دارای ۴۸۴۴۱ تخت بیمارستانی و ۲۶۶۶۸ پزشک بود (این عده بعضاً در خارج از پاکستان مشغول کار بودند).

در ژانویه ۱۹۸۶ دولت یک برنامه پنج مرحله‌ای (اصلی)

* The National Council of Social Welfare.

را جهت توسعه و پیشرفت کشور اعـلام کرد. ایجاد سیستم مردمی و اسلامی ، محو و برطرف کردن نواقص و کمبودهای فرهنگی ، مبارزه علیه بیکاری ، برخورد قاطع علیه فساد و رشوه خواری و صرفه‌زینه عمومی در بخشهای زیر بنائی و اساسی، بهداشت و تعلیم و تربیت از اهداف عمده برنامه مذکور به شمار می روند.

شورشیگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

- مأخذ :
- 1- EIU, Country profile: Pakistan, Afghanistan, 1986, (London : 1987) .
 - 2- EIU, The Far East and Australia, 1985, (London: 1985) .
 - 3- Europa Publications Limited, The Europa Year-book 1986, (London: 1986) .